

РОЗДІЛ 1 УКРАЇНСЬКА МОВА

УДК 81`37

DOI <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2026.45.3.1>

ВОЄННИЙ ДИСКУРС У СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ: ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНИЙ АСПЕКТ

MILITARY DISCOURSE IN CONTEMPORARY UKRAINIAN LANGUAGE: LEXICAL AND SEMANTIC ASPECTS

Ситько О.М.,*orcid.org/0000-0001-9831-6182**кандидат філологічних наук, доцент,
завідувач кафедри мовної підготовки**Одеського державного університету внутрішніх справ***Церковняк-Городецька О.Г.,***orcid.org/0000-0002-9596-6822**кандидат філологічних наук,**старший викладач кафедри соціально-гуманітарних дисциплін**Військового інституту телекомунікацій та інформатизації імені Героїв Крут***Деміхова С.В.,***orcid.org/0000-0002-6088-6195**викладач кафедри гуманітарних наук**Національної академії сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного*

У статті досліджено лексико-семантичні особливості воєнного дискурсу в сучасній українській літературній мові, що репрезентує війну та її інтерпретацію у колективній свідомості і використовується під час комунікації професійних військових, представлення офіційних повідомлень, журналістських матеріалів, політичних виступів, соціальних мереж і повсякденних розмов. Показано основні напрями оновлення словникового складу, семантичні трансформації лексики та її функціонування в умовах воєнної комунікації.

Визначено, що воєнний дискурс в системі сучасної української комунікації розвивається інтенсивно, активно оновлюючи її лексичного складу за допомогою утворення нових понять, переосмислення вже існуючих слів, калькування і запозичення, створення метафоричних моделей і мовних маркерів, які у своїй сукупності складають так званий колективний досвід війни. Названо ті лексико-семантичні групи слів, що найбільше актуалізувалися у період війни (назви військових дій та процесів; назви учасників війни; номінації ворога та маркери «чужого»; назви військової техніки й озброєння; просторові маркери війни; лексика повсякденного воєнного досвіду; емоційно-оцінна та експресивна лексика; меметична та іронічна лексика; лексика інформаційної війни; соціально-гуманітарна лексика війни) та з'ясовано особливості зміни значень і появи нових оцінно-емоційних конотацій у воєнній лексиці, що відбуваються у результаті переоцінки лексики, підвищенні позитивної / негативної оцінки, метафоризації та символізації лексичного значення слів і цифрового впливу на зміну семантики слова.

Основні функції воєнної лексики в медійному і публіцистичному дискурсах, а також у повсякденному мовленні зведено до інформативної, фактологічної, оцінної, переконувальної, ідеологічно-мобілізаційної, консолідаційної, адаптаційної, описової та організаційно-координаційної. З'ясовано, як мовні зміни допомагають у формуванні суспільних смислів та колективного досвіду війни.

Ключові слова: військова лексика, воєнний дискурс, лексико-семантичний аспект, українська мова, мовні зміни.

The article examines the lexical and semantic features of military discourse in contemporary Ukrainian literary language, which represents war and its interpretation in the collective consciousness and is used in communication between professional military personnel, official announcements, journalistic materials, political speeches, social networks, and everyday conversations. The main directions of vocabulary renewal, semantic transformations of lexis, and its functioning in the context of military communication are shown.

It is determined that military discourse in the system of modern Ukrainian communication is developing intensively, actively updating its lexical composition by creating new concepts, rethinking existing words, calquing and borrowing, creating metaphorical models and linguistic markers, which together constitute the so-called collective experience of war. The lexical-semantic groups of words that became most relevant during the war are named (names of military actions and processes; names of war participants; names of the enemy and markers of «the other»; names of military equipment and weapons; spatial markers of war; vocabulary of everyday military experience; emotional-evaluative and expressive vocabulary; memetic and ironic vocabulary; vocabulary of information warfare; social and humanitarian vocabulary of war)

and identified the peculiarities of changes in meanings and the emergence of new evaluative and emotional connotations in military vocabulary, which occur as a result of the revaluation of vocabulary, an increase in positive/negative evaluation, the metaphorization and symbolization of the lexical meaning of words, and the digital influence on changes in the semantics of words.

The main functions of military vocabulary in media and journalistic discourse, as well as in everyday speech, are reduced to informative, factual, evaluative, persuasive, ideological-mobilizing, consolidating, adaptive, descriptive, and organizational-coordinating. It has been established how linguistic changes help to shape social meanings and collective experiences of war.

Key words: military vocabulary, military discourse, lexical-semantic aspect, Ukrainian language, linguistic changes.

Постановка проблеми. Повномасштабне вторгнення росіян на територію нашої Батьківщини призвело до того, що мовний простір українського суспільства, наповнився військовою лексикою і перетворив сучасну комунікацію на арену популяризації воєнного дискурсу. Його висока валентність і здатність проникати в усі сфери людської життєдіяльності (медійну, політику, освіту, побут, медіа та цифрові контенти) призвели до розширення активного лексичного складу сучасної української літературної мови. Йдеться про утворення нових понять, переосмислення вже існуючих слів, калькування і запозичення, створення метафоричних моделей і мовних маркерів, які у своїй сукупності складають так званий колективний досвід війни. Зауважимо, що він формується настільки швидко, що фахівці-лінгвісти не встигають системно описати усі ті мовні явища, що його наповнюють. Саме тому, аналіз лексико-семантичних механізмів, що фіксують у мові воєнну дійсність, конструюють нові смисли і моделюють оцінні судження є сьогодні пріоритетним для дослідження і визначає актуальність обраної нами теми. Оскільки війна стала визначальним чинником мовних змін в Україні, важливо простежити, як вона через лексику впливає на формування новітньої суспільної ідентичності та консолідацію нації. Вивчення воєнного дискурсу в такому ключі допоможе краще зрозуміти взаємодію мовних і соціокультурних процесів, щоб протидіяти дезінформації в епоху фейків і гібридної війни.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз специфічних особливостей воєнного дискурсу, здійснений вітчизняними і закордонними дослідниками, дозволяє простежити сучасні тенденції розвитку української мови та окреслити роль мовних змін у формуванні колективного досвіду війни. У колективній монографії «Український воєнний дискурс: полілог жанрів і стилів» за загальною редакцією Н. Ізотової та С. Потапенка досліджується візуальна репрезентація війни у ЗМІ, які, використовуючи опозицію «свій – чужий», мобілізують емоції читачів слухачів і привертають увагу громадськості до російсько-української війни [5]. К. Дюкар вивчає сучасні тенденції словотворення в українській

мові, перетворивши тексти військового дискурсу на контекст дослідження [1]. Ю. Маслова аналізує військову термінологію, оновлення якої, на її думку, відбиває суспільні трансформації, показує еволюцію громадської думки та допомагає систематизувати нові поняття і предмети [3]. В. Прокопенко та І. Чуприна демонструють, як неологізми, що експлікують нові військові реалії та концепції, розширюють лексичний склад військової термінології [10]. Л. Компанцева називає військову термінологію української мови динамічним явищем, що утворюється там, де перетинається професійний, суспільний і культурний дискурси та відзначає, що військова лексика виконує функції номінації та комунікації, а ще конструює мовну картину світу соціуму, що перебуває у стані війни. [2] О. Ющишина, Л. Дика виділяють побутування п'яти лексико-семантичних груп військових термінів, які, як вони стверджують позначають найменування військових та їх звання, чини і посади, зброю, групи людей, пов'язаних з противником, військові споруди, приміщення тощо [8]. В. Стецюк і Л. Мініч визначають специфічні риси воєнної лексики у сфері фахової мови, найхарактернішими з яких називають чіткість та лаконічність тощо [4].

Постановка завдання. Мета нашого дослідження полягає у виявленні та аналізі лексико-семантичних особливостей воєнного дискурсу в сучасній українській мові, зокрема визначенні основних напрямів оновлення словникового складу, семантичних трансформацій лексики та її функціонування в умовах воєнної комунікації.

Для досягнення поставленої мети передбачено розв'язання таких завдань:

- окреслити поняття воєнного дискурсу та визначити його місце в системі сучасної української комунікації;
- виявити основні джерела формування лексики воєнного дискурсу (неологізація, запозичення, семантичне переосмислення);
- проаналізувати лексико-семантичні групи слів, актуалізованих у період війни;
- з'ясувати особливості зміни значень і появи нових оцінно-емоційних конотацій у воєнній лексиці;

– простежити функціонування воєнної лексики в різних типах дискурсу (медійному, публіцистичному, повсякденному мовленні);

– визначити роль мовних змін у формуванні суспільних смислів та колективного досвіду війни.

Виклад основного матеріалу. Воєнний дискурс є окремим різновидом суспільно зумовленої комунікації, що репрезентує війну та її інтерпретацію у колективній свідомості. За М. Хар, йдеться, наприклад, про відображення життя війська, воєнні події і повсякденні реалії, а також предмети та явища з нею пов'язані [6]. І. Царьова звертає увагу на його унікальне «представлення», виражене мотивами, що вказують на суб'єктивно-емоційне авторське ставлення до описуваних подій, явищ, образів і уявлень та дозволяють виявити бінарну структуру сучасного світу, де є «друг і ворог», «свій і чужий», «ми і вони» [7]. Мовою війни послуговуються професійні військові, нею рясніють офіційні повідомлення, журналістські матеріали, політичні виступи, соціальні мережі та наші з вами повсякденні розмови, адже сучасні реалії розширили її традиційне розуміння далеко за межі вузькопрофесійної терміносистеми, демонструючи міжсферний характер військового дискурсу. Не випадково Н. Кобзей переконує, що російсько-українська війна, яка насправді розпочалася значно швидше, ніж 24 лютого 2022 року, відновила природне для гуманітарних наук прагнення зрозуміти явища війни та миру і по-новому їх інтерпретувати [9].

Нові медіа, прагнучи бути у центрі подій, зробили воєнну тематику домінантною у просторі інформації, а лексику, яка її представляє – однією з найбільш уживаних. Інтенсивний розвиток воєнного дискурсу в сучасній українській мові супроводжується активним оновленням її лексичного складу. Щоправда, Ю. Маслово застерігає, що використовувати військову лексику треба вкрай обережно, щоб часом не виникало непорозумінь через неточне використання термінів. Сучасні медіа мають контролювати зміст своїх повідомлень, щоб не розпалювати страх, агресію або ненависть у середовищі своїх користувачів. На думку дослідниці, надуживання мовою війни може дегуманізувати людей, зменшувати їх емпатію і сприймати людські втрати радше як статистику, а не трагедію. Або навпаки, через маскування жорстоких дій послабити адекватне сприйняття війни як агресії [3]. Воєнні події спричинили появу значної кількості нових мовних одиниць і трансформацію вже наявної лексики, що зумовлює необхідність виокремлення

основних джерел формування воєнного словника. Найпродуктивнішими серед них є:

Неологізація як провідний механізм мовного оновлення. Поява нових слів і словосполучень, що позначають воєнні реалії, військові явища і суспільні практики зумовлена потребою миттєвого реагування на події, які раніше не мали відповідників у нашій мовній системі. Так виникають поєднання уже відомих мовних елементів, okazionalizmi та memetichni nazvy (дебахнулько, мамкувати, чорнобаїти, кімити, арестовлення, арестовити, відирпенити, нагостомелити, відізомити, забучити, відбайрактарити, відджавелініти, застінгерити, шойгувати, відукраїніти, заукраїніти відкобзонити, віддвохсотити [6]), що швидко розлітаються у цифровому середовищі та стають активом словникового фонду української мови.

Запозичення як результат міжнародної військово-інформаційної взаємодії. Роль англійської як глобальної мови спілкування, що забезпечує порозуміння в усіх життєвих сферах, включно з військовою, сприяє поповненню нашого лексику запозиченими одиницями, що означають військові технології (байрактар, джавелін, хаймерс, дрон-камікадзе, старлінк, радарні системи, антидронові рушниці та роботизовані комплекси), різні види озброєнь (зенітно-ракетні комплекси Patriot, артилерійські системи Archer, бронетранспортери Stryker, протитанкові комплекси NLAW, морські дрони Magura, розвідувальні БпЛА Shark та системи контрбатареїної боротьби), тактичні поняття (ситуаційна обізнаність / situational awareness, мережецентрична війна, тактична медицина, стандартні операційні процедури / SOP, вогневе ураження, зачистка / clearing, розгортання / deployment, взаємосумісність / interoperability) і цифрові інструменти ведення війни (системи ситуаційної обізнаності, хмарні сервіси управління боєм, алгоритми розпізнавання цілей на основі ШІ, термінали супутникового зв'язку, засоби кіберзахисту критичної інфраструктури та цифрові платформи для координації логістики, Delta / дельта), Starlink / старлінк), Palantir / палантір, системи SIGINT / радіоелектронна розвідка). Адаптуючись до норм української мови, вони зазнають фонетичних, граматичних і словотвірних змін, часто паралельно співіснуючи із власне українськими літературними відповідниками.

Семантичні переосмислення, що оновлюють воєнний дискурс, змінюючи або розширюючи смислові обсяги слів. Відбувається це шляхом метафоризації, метонімізації та сим-

волізації, щоби воєнну реальність можна було осмислити через знайомі мовні образи («приліт», «бавовна» – для опису вибухів, «броня» – військова техніка, «нуль» – означення лінії фронту, «задвохсотити» – нейтралізувати ворога, «жест доброї волі» – відступ окупантів, «від’ємний ріст» – втрати ворогів). Бачимо, що раніше нейтральна лексика маркує сучасний суспільний досвід, а семантичне переосмислення слів показує адаптацію української мови до відповідних історичних умов.

Узагальнено «найзатребуваніші» групи слів, що використовуються у мовленні під час збройних конфліктів (Табл. 1):

Представлені лексико-семантичні групи засвідчують, що в сучасному воєнному дискурсі спеціалізована військова лексика стає розмовною, слова із нейтральною конотацією отримують нові емоційно-оцінні значення, а експресивна лексика і слова-меми виконують психологічну та консолідаційну функції.

Окремої уваги заслуговують ті процеси, під час яких відбувається зміна первісних значень слів та з’являються нові оцінно-емоційні конотації у воєнній лексиці:

Переоцінка лексики, що традиційно позиціонується як нейтральна. Сюди відносяться «звичайні» та вузькоспеціалізовані лексеми, забарвлення яких стало виразно емоційним. Наприклад: *тривога* – емоційний стан людини або навчальний сигнал → щоденний маркер реальної загрози, що потребує фізичної та психологічної реакції (зупинка роботи, пошук безпечного місця); *укриття* – захисна споруда → безпечний тимчасовий притулок; *прильот* – «прибуття» → вибух або ракетне влучання; *генератор* – перетворювач механічної енергії на електричну → автономність під час блекаутів; *черга* – послідовність людей → порядок отримання гуманітарної допомоги чи здійснення евакуації.

Підвищення позитивної оцінки. Йдеться про так звану *семантичну меліорацію* окремих слів, що робить їх оцінність позитивною: *захисник / захисниця* – особа, що захищає / обороняє → символу мужності, самопожертви морального авторитету / патріот; *волонтер* – добровільний помічник у соціальних проєктах → відповідальність, жертвовність, громадянська зрілість; *доброволець* – участь без примусу → свідомий вибір, внутрішня мотивація, готовність ризикувати заради

Таблиця 1

Лексико-семантичні групи слів, актуалізованих у період війни

Лексико-семантична група	Приклади лексем	Характер семантичних змін	Комунікативна функція
Назви військових дій та процесів	наступ, контрнаступ, деокупація, евакуація, ротація	Активізація спеціальної лексики, перехід із професійної сфери в загальномовну	Інформативна, пояснювальна
Назви учасників війни	військовий, захисник, доброволець, волонтер, переселенець	Розширення значення, посилення позитивної оцінності	Ідентифікаційна, консолідаційна
Номінації ворога та маркери «чужого»	окупант, агресор, загарбник	Семантична конкретизація та виразна оцінність	Оцінна, ідеологічна
Назви військової техніки й озброєння	дрон, ППО, ракета, артилерія, HIMARS	Термінологізація повсякденного мовлення	Інформативна, номінативна
Просторові маркери війни	фронт, тил, позиції, укриття, блокпост	Метафоричне розширення (напр., «інформаційний фронт»)	Організаційна, символічна
Лексика повсякденного воєнного досвіду	тривога, укриття, генератор, блекаут	Набуття нових актуальних значень	Описова, адаптаційна
Емоційно-оцінна та експресивна лексика	незламність, героїзм, донатити, перемога	Посилення конотацій, поява нових відтінків значення	Мобілізаційна, консолідаційна
Меметична та іронічна лексика	бавовна, «жест доброї волі», орки	Переосмислення через іронію та метафору	Психологічна, знижувальна щодо ворога
Лексика інформаційної війни	фейк, ПІСО, пропаганда, інформаційний фронт	Розширення сфери вживання	Критично-аналітична
Соціально-гуманітарна лексика війни	гуманітарка, релокація, реабілітація, ветеран	Актуалізація раніше периферійних значень	Соціально-описова

Джерело: сконструйоване авторами

спільного блага; *донатити / донат* – «пожертва» → активна участь кожного громадянина у спротиві / солідарність та причетність до спільної справи; *незламність* – абстрактна риса характеру → символ колективної стійкості суспільства під час війни.

Підвищення негативної оцінки. Це опозиційний до попереднього процес, що має назву пейорація – підвищення негативної конотації слів, що номінують противника або пов'язані з його агресією: *окупанти, орки, рашисти, загарбники, мобіки, «визволителі», кадірівці, нелюди, карателі, терористи*. Подібні лексеми характеризуються зниженою, іронічною або саркастичною стилістикою та дозволяють «тримати ворога» на психологічній дистанції.

Метафоризація і символізація лексичного значення слів, коли за допомогою воєнної лексики описуються явища, що з бойовими діями не пов'язуються: *інформаційний фронт, культурна оборона, економічний тил, мовний фронт, освітній фронт, дипломатичний наступ, медійна атака, енергетичний щит, боротьба за правду, стратегія спротиву*. Або відбувається перехід окремих слів у площину символізму (поза межі словникового тлумачення): *незламність, перемога, воля, спротив, захисники, Азовсталь, декупація, Маріуполь, Бахмут, волонтерство*.

Цифровий вплив на зміну семантики слова.

Соціальні мережі надають звичайним лексемам додаткового емоційного, оцінного або стилістичного забарвлення, є джерелом поширення мемів та експресивних словесних моделей, пов'язаних з війною: *бавовна, паляниця, пес Патрон, Чорнобаївка, «Доброго вечора! Ми з України», тракторні війська, рускій военний корабль, ПІСО, донат, двохсоті, трьохсоті, бавовнятко, прилетіло, мінуснути*.

Наступний наш крок – показати, яку роль виконує воєнна лексика, якщо потрапляє у різні сфери людської життєдіяльності (Табл. 2):

Перелічені мовні зміни стосуються не лише оновлення словникового складу, а й сприяють переосмисленню реальності, що по-новому інтерпретує події, формує систему оцінок і закріплює спільний досвід переживання війни. Нові слова структурують колективну пам'ять, консолідують спільноти та підтримують відчуття спільної мети. Так мова активно формує суспільні смисли і конструює нову словесну картину нашої сучасності.

Висновки. Результати дослідження показали динаміку і багатовимірність воєнного дискурсу в сучасній українській літературній мові. Пов'язані із ним лексико-семантичні зміни представлені активною неологізацією, запозиченнями, переосмисленням наявної лексики, формуванням

Таблиця 2

Функціонування воєнної лексики в різних типах дискурсу

Тип дискурсу	Особливості використання воєнної лексики	Типові мовні засоби	Основні функції	Приклади мовних реалізацій
Медійний (новинний, інформаційний)	Стандартизоване, відносно нейтральне вживання; орієнтація на точність і оперативність	терміни, офіційні номінації, абрєвіатури	Інформативна, фактологічна	повідомлення про обстріли, зведення з фронту, дані про втрати, роботу ППО
Публіцистичний (аналітика, колонки, виступи)	Поєднання інформаційності з оцінністю; активна інтерпретація подій	метафори, емоційно забарвлена лексика, риторичні конструкції	Оцінна, переконувальна, ідеологічна	«інформаційний фронт», «боротьба за свободу», «ціна спротиву»
Політичний дискурс	Використання воєнної лексики як засобу мобілізації та консолідації	символічні номінації, гасла, узагальнені формули	Мобілізаційна, консолідаційна	«єдність», «перемога», «захист держави»
Соціальні мережі (цифровий дискурс)	Висока експресивність, швидке оновлення словника, поява меметичних одиниць	жаргонізми, іронія, мовна гра, скорочення	Емоційна розрядка, солідаризація	іронічні назви подій, гумористичні переосмислення воєнних термінів
Повсякденне мовлення	Інтеграція військової лексики в побутову комунікацію	спрощені терміни, розмовні варіанти	Адаптаційна, описова	обговорення тривоги, укриттів, відключень світла, донатів
Волонтерський і громадський дискурс	Практично орієнтоване використання лексики	інструктивні формули, спеціалізовані назви	Організаційна, координаційна	збори допомоги, логістика, гуманітарні потреби

Джерело: сконструйоване авторами

нових оцінних конотацій і розширенням сфер функціонування воєнної термінології. Виходячи за межі виключно професійного побутування, воєнна лексика інтегрується в інші дискурси і навіть символізується.

Таким чином, можна констатувати, що українська мова здатна оперативіно реагувати на істо-

ричні виклики, консолідувати і наділяти новими смислами ті поняття, що раніше залишалися нейтральними чи периферійними. Отже, сучасний воєнний дискурс – це важливий механізм формування колективного досвіду, національної ідентичності та мовної картини світу всього українського суспільства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Дюкар К. Словотвірна специфіка неузвальных інновацій гібридних способів творення в сучасному мілітаридискурсі. *Наукові записки. Серія: Філологічні науки*. 2025. Вип. 212. С. 126–132.
2. Компанцева Л. Військова термінологія як чинник формування сучасного українського медіадискурсу. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика*. 2025. С. 45–49.
3. Маслова Ю. П. Експлікація військової термінології в газетному українськомовному дискурсі воєнного періоду. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. 2024. Вип. 23(91). С. 27–32.
4. Стецюк В., Мінч Л. Воєнна лексика в парадигмі лінгвістичних досліджень. *Славістичні студії: лінгвістика, літературознавство, дидактика*. 2024. Вип.15. С. 307–314.
5. Український воєнний дискурс: полілог жанрів і стилів : колективна монографія [загальна редакція: Ізотова Н. П., Потапенко С. І.]. Київ: Видавничий центр КНЛУ, 2024. 216 с.
6. Хар М. Воєнний дискурс: процеси неологізації. *Закарпатські філологічні студії*. 2022. Вип. 24. Том 1. С. 160–166.
7. Царьова І. Сучасний воєнний дискурс: процеси неологізації. *Лінгвістика*. 2023. № 2 (48). С. 107–114.
8. Юцишина О., Дика Л. Специфіка функціонування військової лексики в романі «Характерник» Василя Шкляра. *Філологічний часопис*. 2025. № 2. С. 124–129.
9. Kobzei N. Toward Perpetual Peace in Ukraine: Reception of I. Kant in the Literary and Philosophical Reflections of V. Vynnychenko and the Present. *Kyiv-Mohyla Humanities Journal*. 2024. № 11. P. 71–86.
10. Prokopenko V., Chuprina I. Translation strategies of the ukrainian military terminology on the basis of english media discourse. *Philological Treatises*. 2020. № 10 (4). P. 62–67.

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу CC BY 4.0

Дата першого надходження статті до видання: 24.02.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 30.03.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 07.05.2026